

مطالعه و بررسی خصوصیات ژنتیکی، مورفولوژیکی، فیزیکوشیمیائی، کانی شناسی و طبقه بندی خاکهای منطقه پیراشکفت ممسنی در شمال غرب استان فارس

حمید رضا اولیائی و علی ابطحی^۱

منطقه پیراشکفت ممسنی، واقع در شمال غرب استان فارس، به وسعت ۲۵ هزار هکتار، عمدتاً کوهستانی، با پوشش جنگل و مرتع، دارای میانگین دمای سالانه ۱۰/۴ درجه سانتیگراد و میانگین بارندگی سالانه ۸۵۶ میلی متر می باشد. از نظر تقسیم بندی اقلیمی مطابق اقلیم نمای آمبروزه دارای اقلیم مرطوب و مطابق اقلیم نمای دومارتن دارای اقلیم خیلی مرطوب می باشد. رژیم رطوبتی خاک این منطقه زریک و رژیم حرارتی آن مزیک می باشد. ارتفاع متوسط منطقه ۲۱۹۰ متر از سطح دریا می باشد. متوسط ایام یخبندان در طول سال در این منطقه ۸۸/۵ روز می باشد.

در این مطالعه، موضوعات مورد پژوهش و اهداف تحقیق عبارت بودند از:

۱- مطالعه و بررسی خصوصیات فیزیکوشیمیائی، مورفولوژیکی و کانی شناسی و طبقه بندی خاکهای موجود در منطقه پیراشکفت ممسنی تحت شرایط پستی و بلندی، مواد مادری و پوشش گیاهی متفاوت.

۲- مطالعه و بررسی روابط بین خصوصیات فوق الذکر

۳- تعیین و تفسیر نحوه تشکیل کانی های رسی در خاکهای منطقه مورد مطالعه

بر اساس اهداف فوق و پس از مطالعه و تفسیر عکسهای هوایی تعداد ۲۲ نیمرخ خاک در واحدهای فیزیوگرافی مختلف حفر و تشریح شدند. نمونه های خاک مورد نظر در آزمایشگاه تجزیه شدند. این آزمایشات شامل بافت، پ هاش، قابلیت هدایت الکتریکی، کربن آلی، کربنات کلسیم معادل، گج، درصد اشباع و ظرفیت تبادل کاتیونی بوده اند. ذرات رس موجود در چهار نمونه خاک با روش های معمول خالص سازی و پس از تهیه چهار پلاک از هر نمونه توسط دستگاه پراش پرتو ایکس جهت تعیین نوع کانی رسی مورد مطالعه قرار گرفتند.

خاکهای منطقه پیراشکفت ممسنی به لحاظ تأثیر نسبتاً شدید عوامل خاکساز از جمله پستی و بلندی، پوشش گیاهی، شرایط اقلیمی و مواد مادری، نوع فیزیوگرافی، میزان فرسایش، دخالت انسان نوع بارش نزولات آسمانی (برف و باران) و بسیاری عوامل دیگر از تنوع زیادی برخوردار می باشند.

^۱ به ترتیب دانشجوی سابق کارشناسی ارشد و دانشیار خاکشناسی دانشکده کشاورزی دانشگاه شیراز

وجود چهار راسته خاکهای انتی‌سول، اینسیتی سول، آلفی سول و مالی سول در این منطقه همراه با اپی‌پدونهای اکریک و مالیک و افقهای زیر سطحی کلسیک، کمبیک و آرچلیپیک از دیگر مشخصات خاکهای این منطقه مطالعاتی می‌باشد. بر این اساس شش زیر گروه خاک به شرح زیر در منطقه قابل مشاهده می‌باشد:

**Typic Argixerolls, Calcic Haploxerafals, Typic Haploxerafals
Typic Calcixerpts, Lithic Xerorthents**

پوشش گیاهی منطقه به لحاظ عدم مراقبت صحیح و نیز دخالت‌های نابجای انسان در معرض نابودی قرار گرفته و این عامل به همراه فرسایش زیاد بر روند تکاملی خاکهای این منطقه تأثیر منفی داشته است. ویژگی دیگر منطقه وجود خاکهای نسبتاً عمیق در مناطق کوهستانی بوده که بدلیل بارندگی نسبتاً زیاد (عمدتاً بصورت برف) و پوشش گیاهی مناسب می‌باشد. از جمله فرایندهای بارز خاکسازی در این منطقه می‌توان به حرکت و آبشویی کربنات کلسیم در عمق نیم‌رخ خاک، حرکت و انباشتگی رس در افقهای زیرین و همچنین تجمع مواد آلی در سطح خاک اشاره نمود.

قسمت‌های غربی و شرقی منطقه مطالعاتی که بصورت تقریباً متقارن در دو طرف رشته کوه پس کوهک قرار دارند، به لحاظ اختلاف در شرایط آب و هوایی یک ردیف اقلیمی را تشکیل می‌دهند. بدین صورت که با افزایش بارندگی و کاهش دما میزان تکامل خاک این منطقه بیشتر می‌گردد.

- کوهستانی بودن این منطقه مطالعاتی موجب گردیده است که عامل پستی و بلندی نقش بسیار مهمی در تشکیل و تکامل خاکها بعهده داشته باشد، بطوریکه در قسمت‌های با شیب زیاد بدلیل فرسایش زیاد عمدتاً خاکهای کم عمق و بدون تکامل پروفیلی در قسمت‌های با شیب کمتر و نسبتاً مسطح خاکهای عمیق نسبتاً تکامل یافته بوجود آمده است. شیب‌های رو به شمال بدلیل تابش کمتر نور آفتاب و رطوبت بیشتر دارای پوشش گیاهی بهتر نسبت به شیب‌های رو به جنوب بوده و عمدتاً دارای اپی‌پدون مالیک می‌باشند.

مطالعات کانی‌شناسی نشان داد که کانی‌های رسی خاکهای این منطقه به ترتیب شامل اسمکتیت، ورمیکولیت، ایلیت و کلریت بوده است که منشاء اصلی تشکیل کانی‌های اسمکتیت و ورمیکولیت در این خاکها تغییر و تبدیل سایر کانی‌ها بخصوص ایلیت و کلریت بوده است. در حالیکه منشاء اصلی کانی‌های ایلیت و کلریت مواد مادری خاک بوده است.